

प्रार्थना
सायं प्रातः प्रार्थनाएं

श्री सरस्वती संस्कृत महाविद्यालय
खन्ना (पंजाब)

मूल्य ३रु०

सरस्वती श्रुतिमहती महीयताम्
खनासथ-श्रीसरस्वती-संस्कृत-महाविद्यालय
में छात्रों के लिए

प्रातः-सायं-नियत प्रार्थना एँ

केवल प्रातः-प्रार्थना

प्रातःस्मरण :—

प्रातर्भजामि मनसो, वचसागमम्यम्,
वाचो विभान्ति निखिला यदनुग्रहेण ।
यन्नेति नेति वचनैर्निगमा अवोचु-
स्तं देवदेवमजमच्युतमाहुरग्रयम् ॥ १ ॥

पृथिवी-वन्दना ;—

समुद्रवसने देवि पर्वतस्तनममण्डले ।
विष्णुपत्ति नमस्तुभ्यं पादस्पर्शं क्षमस्व मे ॥ २ ॥

गुरु-वन्दना :—

गुरुर्ब्रह्मा गुरुविष्णुर्गुरुर्देवो महेश्वरः ।
गुरु; सक्षात्परं ब्रह्म तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ ३ ॥

गोपाल-ध्यानम् ;—

बहर्णीडं नटवरवपुः कर्णयो; कर्णिकारम्,
बिभ्रद्वास; कनक-कपिशं वैजयन्तीं च मालाम् ।
रन्ध्रान् वेणोरधर-सुधया पूरयन् गोपर्वन्दै-
वृन्दारण्यं स वपदरमणं प्राविशद् गीतकीर्ति ॥ ४ ॥

(२)

शरणागति :—

करचरण-कृतं-वाक्-कायजं कर्मजं वा
 श्रवण-नयनजं वा मानसं बाधपराधम् ।
 विदितमविदितं वा सर्वमेतत् क्षमस्व,
 जय जय कहणाब्धे श्रीमहादेव शम्भो ॥५॥
 त्वमेकं शरण्यं त्वमेकं वरेण्यम्,
 त्वमेकं जगत्पालकं स्वप्रकाशम् ।
 त्वमेकं जगत्कर्तृं पातृं प्रहर्तृं,
 त्वमेकं परं निश्चलं निर्विकल्पम् ॥६॥
 बयं त्वां स्मरामो वयं त्वां भजामो,
 वयं त्वां जगत्साक्षिरूपं नमामः ।
 सदेकं निधानं निरालम्बमीशम्,
 भवाम्भोधिपोतं शरण्यं व्रजामः ॥७॥

केवल सायं-प्रायंना

श्री अर्जुन उवाच

स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव ।

स्थितधीः कि प्रभाषेत किमासीत व्रजेत किम् ॥ १ ॥

श्री भगमानुवाच—

प्रजहाति यदा कामान् सर्वान् पाथं मनोगतान् ।

आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥२॥

दुखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु बिगतस्पृहः ।

वीतराग-भय-क्रोधः स्थितधोर्मुनिरुच्यते ॥३॥

(३)

यः सर्वत्रानभिसनेहस तत्तत्प्राप्य शुभाशुभम् ।
नाभिनन्दति न द्वैष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥४॥

यदा संहरते चायं कूर्मोऽग्नानीव सर्वशः ।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥५॥

विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः ।
रसवर्जं रसोप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते ॥६॥

यततो ह्यपि कौन्तेय शुरुषस्य विषयित्वा ।
इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति प्रसभं मनः ॥७॥

तानि सर्वाणि संयम्य युक्त आसीत मत्परः ।
वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥८॥

ध्यायतो विषयान् पुंस; संगस्तेषूपजायते ।
संगात्सञ्जायते कामः कामात्क्रोधोऽभिजायते ॥९॥

क्रोधात् भवति संमोहः संमोहात्समृतिविभ्रमः ।
स्मृतिभ्रंशाद् बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥१०॥

राग-द्वेष-वियुक्तैस्तु विषानिन्द्रियैश्चरन् ।
आत्मवश्यैविधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥११॥

प्रमादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजयते ।
प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठते ॥१२॥

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना ।
न चाभावयनः शान्तिरशान्तस्य कुत; सुखम् ॥१३॥

इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते ।
तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्नविमिवाम्जसि ॥१४॥

तस्माद् यस्य महावाहो निगृहीतानि सर्वदः ।
 इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥१५॥
 या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी :
 यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः ॥१६॥

आपूर्य माणमचलप्रतिष्ठं

समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।
 तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
 स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥१७॥

विहाय कामान् यः सर्वानि पुमांश्चरति निस्पृहः ।
 निर्ममो निरहंकारः स शान्तिमधिगच्छति ॥१८॥
 एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थं नैनां प्राप्य विमुह्यति ।
 स्थित्वास्यामन्तकालेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥१९॥

उभयत्र (प्रातः:-सायं) प्रार्थना

ऊँ यज्जाग्रतो दूरमुदैति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवेति ।
 दूरडगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे भनः शिवसैकल्पमस्तु ॥१॥
 ऊँ भद्रं कणोभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।
 स्थिररं गौस्तुष्टुवां-सस्तनूभिर्वर्णेम देवहितं यदायुः ॥२॥
 ऊँ ईशावास्यमिदं-सर्वं यत्किञ्चिच्ज-जगत्यां जगत् ।
 सेन त्यक्तेन मुञ्जीथा मा गृधः कस्यस्विद् - धनम् ॥३॥

तेन

ॐ कुवन्नेवेह कर्माणि जिजीवियेच्छतं समाः ।
एवं त्वयि नान्यथेतोऽस्ति न कर्म लिप्यते नरे ॥५॥

ॐ शन्तो देवीरभीष्टये आपो भवन्तु पीतये ।
शंयोरभिस्त्रवन्तु नः ॥५॥

ॐ भूभूवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि
धियो यो नः प्रचोदयात् ॥६॥

या कृन्देन्दु-तुषार-हार-धवला या शुभ्र-वस्त्रावृता
या वीणावरदण्ड-मण्डितकरा या श्वेत-पद्मासना ।

या ब्रह्माच्युत-शङ्करप्रभृतिभिर्देवैः सदा वन्दिता
सा मां पातु सरसवती भगवती निःशेष-जाडयापहा ॥७॥

स्वस्ति प्रजाभ्यः परिपालयताम्

न्यायेन मार्गेण महीं महीशाः ।

गोत्राह्वणेभ्यः शुभमस्तु नित्यम्

लोकाः समस्ताः सुखिनो भवन्तु ॥८॥

यं ब्रह्मा वरुणन्द्र-रुद्र-मरुतः स तु न्वन्ति द्रिव्यैस्तवै

वैदैः साङ्गपद-क्रमोपनिषदैगयिन्ति यं सामगाः ।

ध्यानावस्थित-तद्गतेन मनसा पश्यन्ति यं योगिनो

यस्यान्तं न विदुः सुराऽसुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥९॥

(६)

(वैदिक राष्ट्रगीत)

ॐ आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवचंसि जायताम् ।

आ राष्ट्रे राजन्यः शूर इषव्योऽतिव्याधी महारथो जायताम् ।

दोग्ध्रो घेनुर्वैडानड्वानाशुः सप्तिः पुरन्धिर्योषा
जिष्णु रथेष्ठाः सभेयो युवास्य यजमानस्य वीरो जायताम् ॥

निकामे निकामे नः पर्जन्यो वर्षतु

फलवत्यो न ओषधयः पच्यन्ताम् ।

योगक्षेमो नः कल्पताम् ॥१०॥

न त्वहें कामये राज्यं न स्वर्गं नापुनर्भवम् ।

कामये दुःखतप्तानां प्राणिनामातिनाशनम् ॥११॥

ॐ असतो मा सद् गमय ।

ॐ तमसो मा ज्योतिर्गमय ।

ॐ मृत्योर्मा अमृतं गमय ॥१२॥

सर्वे भवन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामयाः ।

सर्वे भद्रानि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुःखमाप्नुयात् ॥१३॥

ओं पूर्णमदः पूर्णमिदं पूर्णात्पूर्णमुदच्यते ।

पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते ॥१४॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ।

(७)

अथ स्वस्ति-प्रार्थना

हरिः ओ३म्

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्वाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।
 स्वस्ति न स्ताक्ष्यो अरिष्ठनेमिः स्वस्ति नो वृहस्पतिर्दधातु ॥
 पयः पृथिव्यां पय ओषधीषु पयो दिव्यन्तरिक्षे पयो धाः ।
 पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु महाम् ॥

विष्णो रराटमसि विष्णोः इनप्त्रेस्थो विष्णोः स्यरसि ।
 विष्णोर्धुवोऽसि वैष्णवमसि विष्णवे त्वा ॥

अग्निदेवता वातो देवता सूर्यो देवता चन्द्रमा देवता ।
 वसवो देवता रुद्रा देवताऽऽदित्या देवता मरुतो देवता
विश्वेद्वा देवता वृहस्पतिर्देवतेन्द्रो देवता वरुणो देवता ॥

द्यौः शान्तिरन्तरिक्षं गूँ शान्तिः, पृथिवी शान्तिरापः
 शान्तिरोषधयः शान्तिः । वनस्पतयः शान्तिर्विश्वेदेवाः
 शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः, सर्वं गूँ शान्तिः शान्तिरेव शान्तिः, सा मा
 शान्तिरेधि ॥

विश्वानि देव सवितर्दुर्रितानि परामुव ।

विश्वाभिः यद् भद्रं तन्न आमुव ॥

इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयद्-

वीराय प्रभरामहे मतीः ।

यथा शमसद् द्विपदे चतुष्पदे

विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम् ॥

एतं ते देव सवितर्यज्ञं प्राहुर्बृहस्पतये ब्रह्मणे,

तेन यज्ञमव तेन यज्ञपति तेन मामव ॥

(८)

मनो जूतिर्जुवतामाज्यस्य बृहस्पतिर्यज्ञमिमं
तनोत्वरिष्टं यज्ञं गूं समिमं दधातु ॥

विश्वे देवास इह मादयतामोऽप्रतिष्ठ, एष वै प्रतिष्ठा
नाम यज्ञो यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते सर्वमेव प्रतिष्ठितं भवति ॥

गणनां त्वा गणपति गूं हवामहे, प्रियाणां त्वा प्रियपति गूं
हवामहे, निधौनां त्वा निधिपति गूं हवामहे, वसो मम
आहमजानि गर्भधमा त्वमजासि गर्भधम् ॥

नमो गणेभ्यो गणपतिभ्यश्च वो नमो, नमो व्रातेभ्यो व्रात
पतिभ्यश्च वो नमो, नमो गृत्सेम्यो गृत्सपतिभ्यश्च वो नमो
नमौ विरुपेभ्यो विश्वरुपेभ्यश्च वो नमः ॥

॥ हरिः ओम् ॥